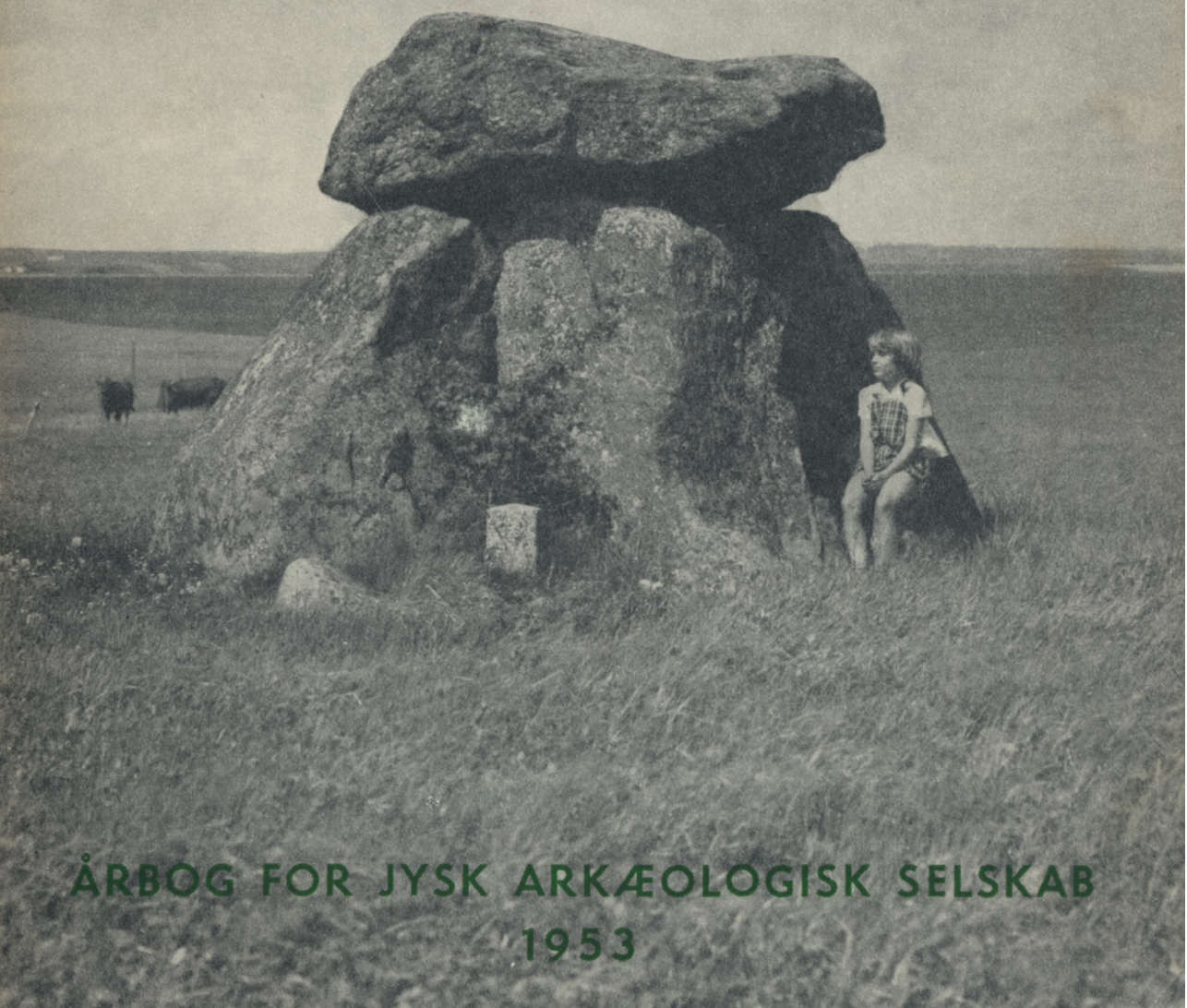

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
1953

With Summaries in English

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1953

With Summaries in English

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1953

Forside: Stendysse ved Torup på Mols

Redaktion:
P. V. GLOB

Copyright 1953
by
Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark
by
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Clicheer:
Hammerschmidt — Århus

INDHOLD

<i>Karl Martin Nielsen: Kuml</i>	7
<i>Holger Rasmussen: Hasselø-egen</i>	15
<i>Hans Norling-Christensen: Vestlandskedler og malede glas</i> ...	47
<i>Povl Simonsen: To djurslandske mosefund</i>	61
<i>Hans Christiansson: Jellingestenens bildvärld</i>	72
<i>Oscar Marseen: Fangstfolk på Selbjerg</i>	102
<i>Grantzau, Marseen og Riismøller: Melleholm</i>	121
<i>Hans Neumann: Et løveglas fra Rinlandet</i>	137
<i>C. J. Becker: Stenaldergrav fra Gabøl</i>	155
<i>Kristian Jeppesen: En græsk pyxis fra Homers tidsalder</i>	165
<i>Niels Thomsen: Om en vestjysk stald</i>	171
<i>Thorkild Ramskou: Ragnarok</i>	182
Jysk Arkæologisk Selskab	193

OM EN VESTJYSK STALD

Af NIELS THOMSEN

Da de store undersøgelser af ældre jernalders bopladser fandt sted i årene omkring 1930 var det i Nord- og Nordvestjylland, at undersøgelsens brændpunkter kom til at ligge. Det var i disse år, at navne som Østerbølle, Ginderup og Fjand fik arkæologisk klang. I Sydvestjylland var der tilsyneladende kun lidt at hente. Et enkelt hus, på Kjærøsing hede nord for Esbjerg, blev dog udgravet i disse år¹). Det var et hus af den traditionelle type: i vestenden opholdsrum for mennesker, i østenden stald. Dog på eet punkt skilte huset sig ud fra sine nordlige frænder – stalden var smukt brolagt med tydeligt forsænket grebning i midten.

Kjærøsinghuset fik fornyet interesse, da endnu et hus med brolagt stald dukkede op i Esbjergområdet. I 1946 undersøgte Knud Thorvildsen for Nationalmuseet en hustomt i Esbjergs nordlige udkant, i Vognsbøl, Jerne sogn²). Her var der af Esbjerg Museum påvist en større bopladforekomst, der stod for snarlig og fuldstændig ødelæggelse ved sandgravning. Denne udgravning afdækkede en uforstyrret brandtomt fra ældre romersk jernalder med beboelse i vest og en brolagt stald i øst.

Denne brolægning var ikke tilnærmelsesvis på højde med Kjærøsinghusets. Grebningen var her blot en stenfri rende midt i huset, og stenene var øjensynligt lagt ret tilfældigt, men typens optræden her kun 3 km fra Kjærøsing lader ane, at disse brolagte jernalders stalde måske er noget særligt for denne egn.

Man må dog ikke lade sig forlede til at tro, at jernalderhuse i dette område altid ser sådan ud. Gudmund Hatt undersøgte i 1949 to over hinanden liggende tomter på Vognsbølpladsen, men ingen af disse havde spor af staldbrolægning, og det samme, i denne forbindelse negative resultat, viste et af Esbjerg Museum og Esbjerg Aftenseminarium i 1951 udgravet hus sammesteds.

I sommeren 1952 blev der ved kloakanlæg på et byggeomdønt areal i Boldesager syd for Strandby kirkevej³) påvist en større bopladforekomst med resterne af et antal – formentlig 8 – nedbrændte huse fra ældre romersk jernalder.

I en nord-sydgående kloakgrøfts lodrette vægge sås tydelige brandlag af 2 tæt ved hinanden liggende huse, spor af brolægninger samt en ca.

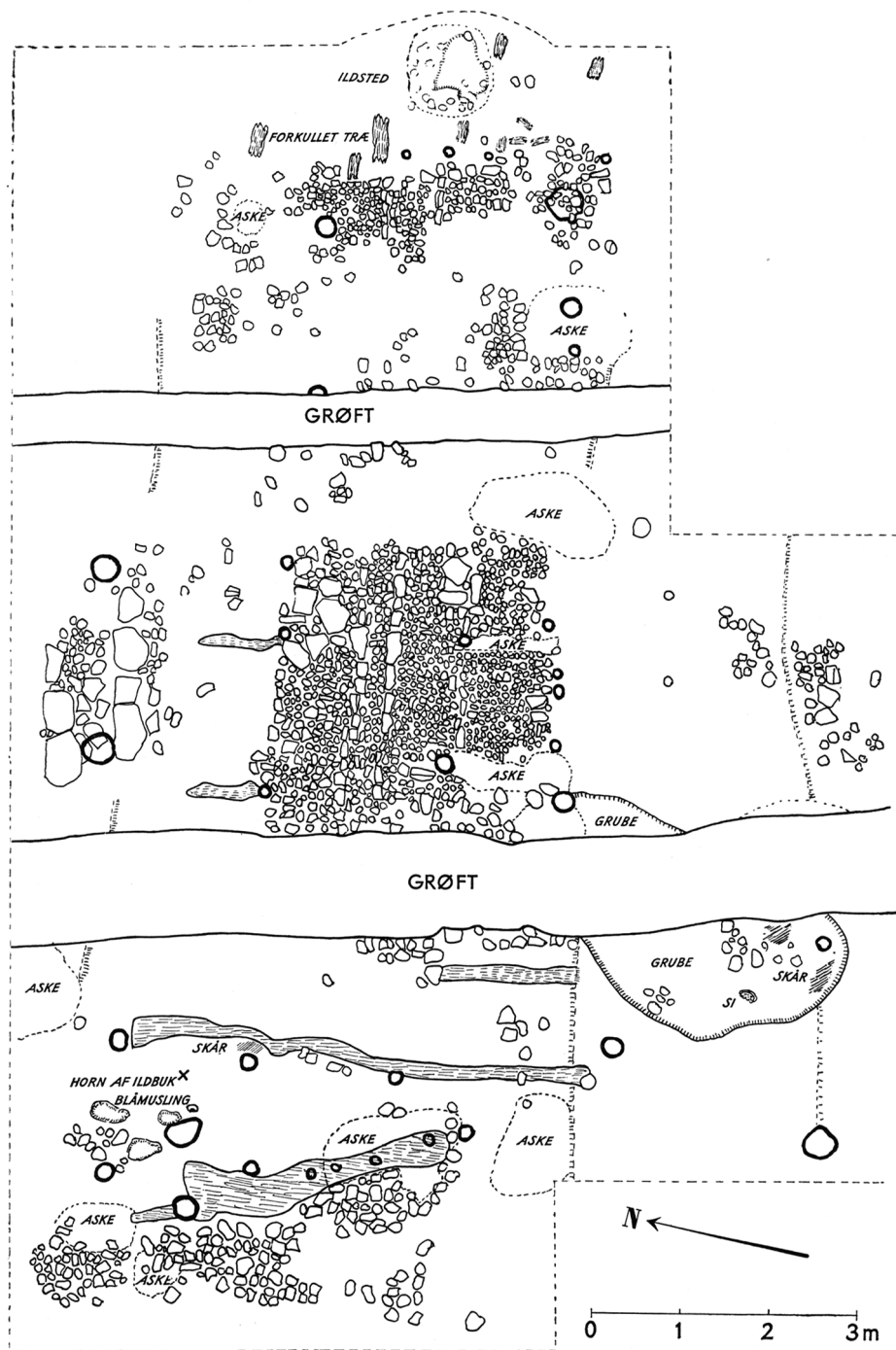

Fig. 1. Plan over Boldesager-husets stald.
Plan of stock-quarters of Boldesager house.

1,5 m dyb grube med aske, ler, trækul og en mængde lerkarskår. Stedet lå ret bekvemt for en undersøgelse, og da Esbjerg kommune velvilligt gav tilladelse til en sådan, blev den påbegyndt samme efterår af museet med assistance af en halv snes elever fra Esbjerg Aftenseminarium under ledelse af adjunkt Bue Kaae og undertegnede. Gravningen blev betydeligt mere omfattende end beregnet, idet den efter en fugtig afslutning i december blev fortsat i marts 1953, tilsidst med vejrvesenets damp-tromle hvæsende i nakken på de svedende arkæologer.

Her viste sig atter en brolagt stald. Et smukt stykke brolægning med forsænket grebning midt i huset, men desværre gennemskåret af et par af de grøfter, der hører sig til, når en moderne gade anlægges. Ydermere var hustomterne, og ikke mindst den der her skal omtales, stærkt forrodet ved tilfældige nedgravninger i nyere tider. Det er aldrig morsomt ved en udgravning at finde vinduesglas og tagpap i niveau med undersøgelsesobjektet.

Trods alt lykkedes det dog at få et ganske hæderligt overblik over de vestligste 14 meter af et hus (fig. 1). Heraf var ca. 12 meter utvivlsomt resterne af husets stald. Huset – en brandtomt – var orienteret øst-vest. Brandlaget fortsatte mod øst, ind under et gartneris fint kultiverede muld, som satte bom for videre undersøgelser.

Huset har været af den fra ældre jernalder velkendte type med to rækker fritstående, tagbærende stolper inde i huset. Stolpehullerne stod ret tydeligt i undergrundens grus, og ydermere var adskillige forkullede rester af selve de brændte stolper bevarede siddende på plads i hullerne. At stolperne var parvis placeret iagttoges med sikkerhed i den bedst bevarede del af den lange stald.

Ydervæggen var mod syd let at konstatere. Her sås små pælehuller, som fulgte den kompakte brolægning. I et par af dem sad forkullede rafteender, småstolper, som har båret væggen. Nogen antydning af lerklining på vandret risfletning, der jo regnes som hørende til denne vægtype, var der intet spor af. Lignende små pælehuller, sammen med spor af sværere stolper, fandtes i en væggrøft, der sammen med en uden for huset liggende stenlægning markerede husets unægtelig noget skæve vestgavl.

På den nordlige langside, i det mest forrodede område, kunne de små pælehuller slet ikke påvises, men det må antages, at fire svære stolpehuller, stående omtrent på linje, angiver nordvæggen.

Enkelte steder sås husets afgrænsning, oftest usikkert, som en svag forskel i jordfyldets farve. Tydeligst egentlig i de grimme tværgående grøfters lodrette profiler, hvor der iagttoges et mørkt nedsivningslag, der ret tydeligt angav husets bredde, stemmende med de ovenfor omtalte iagttagelser.

Indenfor denne ramme tegnede sig efterhånden et tydeligt billede af

Fig. 2. Svær stenlægning ved husets nordvæg. Muligvis staldens indgang. Massive stone paving by north wall of house. Possibly entrance to stock-quarters.

en jernalderbondes stald. Hvorvidt den ret svære stenlægning, der fandtes udenfor den nordlige stolperække, flankeret af to af stolperne, kan tydes som værende staldens indgang, får stå hen. Megen lighed med en indgang havde den ikke, men nogen anden og bedre forklaring er ikke fundet (fig. 2).

I det bedst bevarede parti af stenlægningen (fig. 3) kom staldanlægget klart frem, trods det at en ca. 120 cm bred stribe af brolægningen fra den nordlige tagstolperække omtrent ud til nordvæggen er fjernet i nyere tid. Den ca. 20 cm dybe grebning i staldens midte var flankeret af ret store kantstillede sten. Den øvrige brolægning bestod hovedsagelig af ret ensartede håndstore sten, dog med et par grupper af temmelig store, flade sten, hvis anbringelse tilsyneladende var tilfældig. Grebningen har uden tvivl strakt sig gennem hele stalden. Den sås ret tydeligt, omend kun svagt forsænket, i brolægningens østlige afslutning, tydeligt korresponderende med midterpartiets grebning.

I 4 eller 5 tilfælde kunne staldens båseskillerum – beslingerne – påvises. De sås som mørke fyldskifter i undergrunden og som afbrydelser i brolægningen, hvor denne var lagt udenom de i jorden nedgravede skillerum, der må antages at have bestået af svære lodretstillede plankerækker, opsat fra tagstolperne ud til væggen.

Nogen nyhed er de her konstaterede båseskillerum ikke; de er fundne adskillige gange i hustomter fra både keltisk og ældre romersk tid⁴).

Der kan i Boldesagerhuset, at dømme efter de påviste båses størrelse, meget vel have været 10–12 båse, der hver har givet plads for to af daltidens små kreaturer.

Fig. 3. Del af staldbrolægning med forsænket grebning, set fra sydvest. I højre side af billedet ses et båseskillerum markeret ved en afbrydelse i brolægningen. I forgrunden en kloakgrøft. Part of stock-quarter paving with sunk gutter, from SW. On right of picture a stall-partition marked by a gap in the paving. In foreground a drain trench.

Hvorvidt husets vestligste del hører med til selve stalden, er uvist. En grøft med mørkt fyld af karakter ganske som båseskillerummenes grøfter strakte sig nemlig fra væg til væg, korresponderende med såvel tagstolperne som sydvæggens fyldskifte og en stolpe ved nordvæggen. Denne grøft, der jo skiller et smalt afsnit fra selve stalden, virker noget besynderlig. Måske er det blot sporet efter et skillerum af karakter som båsenes, et opbevaringssted for foder og lignende, men der kan også være tale om en regulær væg, sådan at der i vestgavlen har været et skævt, smalt rum, muligvis uden direkte forbindelse med stalden, hvad den ret dybe væggrøft tyder på.

Den sidste mulighed støttes af de spor af menneskeligt virke, som man traf på i dette rum. Mens stalden var blottet for lerkarrester, når undtages de spredte skår, der altid findes i jernalders bopladslag fandtes der tæt op ad rummets østvæg en skårsamling med rester af flere typiske brugskar. Tre små dynger af blåmusling kan vel kun tydes som værende måltidsrester.

Ganske givet er det ikke husets egentlige opholdsrum, vi er truffet

på, men der skulle intet være i vejen for, at rummet har været opholdsrum for staldpersonalet – karlekammeret, om man vil, måske med egen indgang et sted mellem de nordvestlige ydre stolper.

Langs brolægningens østende bemærkedes enkelte pælehuller samt en ret stor forekomst af vandretliggende, forkullede trædele, antagelig rester af et ved husets brand nedstyrtet vægparti, rimeligvis det skillerum, der har adskilt stalden fra den beboelsesende, som sandsynligvis har dannet husets østlige afslutning.

Her kom nemlig, på gravningens sidste dag, det ildsted tilsyne, som vi forgæves og med nogen irritation havde eftersøgt i husets vestre del. Havde dette ildsted ikke vist sig, vilde det have været naturligt at tænke sig husets østlige endevæg stående, hvor brolægningen hørte op og at forlade gravningen med den opfattelse, at huset udelukkende har været en staldbygning, noget utraditionelt i ældre jernalders byggeskik.

Ildstedet var af sædvanlig jernalders type, en – her noget ødelagt – lerbalk over en stenflade, hvis størrelse var ca. 100 × 100 cm. Der kan med rette rejses tvivl om, hvorvidt arnen her virkelig har hørt til vort hus. Liggende kun en lille meter fra skillerummet har den frembudt stor brandfare. Imidlertid lå den i niveau med brolægningen, og der var ingen antydning af, at der skulle have ligget et andet ældre hus under det her omtalte. Måske kan man tænke sig ildstedet opgivet ved en ombygning af huset, og et andet anlagt østligere. Som før nævnt fortsætter brandlaget mod øst ind på urørlig grund. Forhåbentlig bliver der ad åre lejlighed til at færdiggøre undersøgelsen og dermed den tegning af en storbondes hus, der her er antydet.

Som nævnt var det småt med keramik i den afdækkede del af huset. Der er ikke noget mærkeligt i dette. Lerkarrene hører jo menneskene til og findes i husenes beboelsesrum, ikke i stalde. Der kom dog tilstrækkeligt skårmateriale frem til en sikker datering. De for ældre romersk jernalder så karakteristiske x-formede ører og de fortykkede, facetterede mundingrande fandtes både i hustomten og i den umiddelbart syd derfor liggende grube.

Keramikken skal ikke nærmere omtales her udover et bemærkelsesværdigt fund i det lille vestlige aflukke. Her lå, temmelig dybt i gulvlaget, et afbrudt horn af en ildbuk. Fragmentet viser en type, der nøje svarer til to ildbukke, som i 1950 fandtes på Vognsbøl-bopladsen kun en god km vest for Boldesager⁵⁾. Disse ildbukke var hule og repræsenterede en ny og hidtil ukendt type. Udover et fingerpeg om de to bopladsers samtidighed giver dette lille fund måske anledning til at tænke over betydningen af disse afbrudte horn, som ofte findes enkeltvis uden forbindelse med andre dele af ildbukke.

På Esbjerg Museum findes 6 sådanne horn, dels fra såkaldte »affaldsgruber«, dels fra en brandpletlignende forekomst med brændte ben og

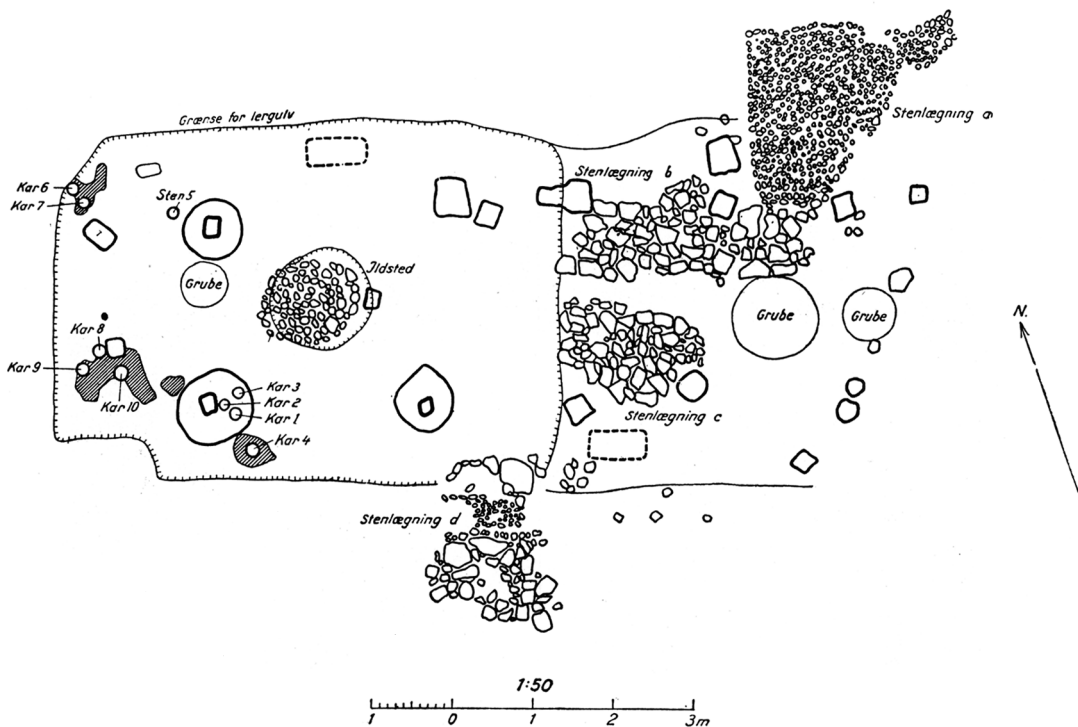

Fig. 4. Hustomt med brolagt stald fra Vognsbøl.
House site with paved stock-quarters from Vognsbøl.
Efter Knud Thorvildsen.

knuste lerkar. Når dertil kommer, at den ene af Vognsbøl-ildbukkene, der blev fundne i en brændt hustomt, tilsyneladende havde været i brug med begge hornene afbrudt og fjernet, kan man nok få stof til eftertanke.

Som nævnt var undersøgelsen her et amatørarbejde, gjort af interesserede mennesker med stærkt begrænset fritid. Formentlig kunne en undersøgelse under bedre vilkår have givet mere præcise resultater. Det er nu engang ikke let at grave med manér, når feltet fra week-end til week-end ligger ubeskyttet mod vejr og vind og slemme drenge.

Nu er vort hus dækket af Langelandsgades sorte asfalt, men ude langs betonsoklerne under de store beboelseskarréer, der voksede op, mens vi gravede, ligger der endnu brolægninger. Et nyt Esbjerg er vokset op på de gamle tomter.

Indenfor et lille område tæt nord for Esbjerg er der altså fundet resterne af tre huse, der i hovedsagen tilhører den velkendte jyske jernalders type, men som skiller sig ud fra denne ved at have brolægning i stalden. Ser man nærmere på husene, bemærker man straks visse forskelle både i byggemåden og i brolægningernes udformning – forskelle

Fig. 5. Kjærings-husets stald set fra nordvest.
Stock-quarters of Kjærings house, from NW.

der i og for sig ikke har større betydning, men som dog bør omtales her, nu da fundtypen alligevel er fremme til belysning.

Det bedst undersøgte, Vognsbøl-huset (fig. 4), tydes af Knud Thorvildsen som værende et jordvægshus. Dets størrelse og indretning var normal, $10 \times 4,5$ meter, med fritstående tagstolper, beboelse med ildsted i vest og stald i øst. Brolægningen her står langt fra mål med de to andre staldes; dog må her undtages den overordentlig fine, af små rullesten lagte staldindgang i nord. Kun en del af staldens midterparti var brolagt. Brolægningen, der var gennemskåret af den stenfrie rende, der her gjorde det ud for grebning, var afgrænset af tagstolperne. Partierne mellem tagstolper og ydervægge, hvor kreaturerne har stået, var stenfri. Alt i alt er huset tilsyneladende en simplere udformning af den staldtype, vi møder fuldt udviklet i Kjærings- og Boldesager-husene.

Kjærings-huset (fig. 5) var et stolpevægshus uden påviste indvendige tagstolper. Dets mål var ca. $13,5 \times 5$ meter. Som i Boldesager påvistes en række stolpehuller, der fulgte brolægningens yderkanter, men derudover er husets opbygning, de manglende tagstolper in mente, højst uvis. Boli-gen var i husets vestende. Det bemærkes, at ildstedet, som også i Boldesager, kun lå ca. 1 meter fra staldbrolægningens rand. Den del af stenlægningen, der grænsede til den fine grebning, virker efter billedet at

dømme (en tegning findes desværre ikke) stærkt forrodet. Der er ingen efterretning om spor af båseskillerum.

Det er for tidligt ud fra dette sparsomme materiale at prøve på at give de brolagte stalde en bestemt plads i jernalderhusenes store fundkompleks. Det foreløbige indtryk må blive, at her er tale om en lokal skik, en skik, der repræsenterer en ændring til det bedre, og som man derfor må undre sig over ikke har dannet skole.

Måske vil gravninger på bopladserne syd for Esbjerg og videre ned gennem det yderst sparsomt undersøgte Sønderjylland ændre det foreløbige billede, der her er fremlagt. Det skulle ikke undre, hvis det viser sig, at Esbjerg-staldene blot er nordlige udløbere af en sydfra kommende påvirkning. Helt op til nyere tider har egnen her, hvor marsken har sit ophør, været nordgrænsen for den frisiske bygningsmæssige impuls, der endnu erkendes i vesteregens gamle bondehuse.

SUMMARY

A West-Jutland Cattle-house.

In the course of investigations of Iron Age settlements in the Esbjerg area there have on three occasions been found house sites from the Early Roman Iron Age which are distinguished from all previously known examples by having paved stock quarters.

It was as early as 1932, when the investigations of the Jutland settlements were at their height, that the first house came to light at Kjærsing in Brøndum parish, Ribe county²). It showed a well-preserved portion of paving with a clearly sunk gutter in the middle. This novel feature of the Kjærsing house gained renewed interest when still another house with paved stock quarters was revealed in 1945 at a settlement site in Vognsbøl, in Jerne parish just north of Esbjerg³). Later, in 1952, the third paved stabling was found, this time at Boldesager in Jerne parish.

The isolated occurrence of this type of animal quarters in these three houses, only a few miles apart, suggests that this paved stabling of the Iron Age is a phenomenon localised in this district, though even so it cannot be regarded as the norm, as three other house sites investigated in the same district had no paving.

The two investigations first named were carried out under the auspices of the National Museum, whereas the last named, the Boldesager house, was excavated by Esbjerg Museum and the Esbjerg Evening College. It was found in the course of laying sewage pipes to serve new streets – which results in the diagram of the Iron Age stock quarters, which was the result of the investigation (fig. 1), being disfigured by two ditches cutting through the excavated area.

It was nevertheless possible to obtain a fair survey of about 14 metres of the house, which was oriented approximately east-west; of this about 12 metres must have comprised the animals' quarters, while the dwelling area,

which undoubtedly lay – against normal custom – in the east end of the house, was unfortunately on a piece of land which could not be excavated.

Two rows of free-standing, roof-bearing posts had stood within the house, the carbonised remains of several of which were still to be seen in the post holes, showing that the house was destroyed by fire. The walls had been constructed of small vertical posts set in the ground, presumably supporting a wattle and daub structure, though this could not be demonstrated. The house was about five metres broad.

Within this frame a quite clear picture of an Iron Age farmer's stock quarters appeared. The paving uncovered outside the north wall should perhaps be understood as the paving before the entrance to these quarters, even though the resemblance to such a paving was only slight (fig. 2).

In the best preserved portion of the paving the construction of the stock quarters can be clearly seen (fig. 3). A depression, about 20 cms. deep and bordered by stones standing on edge, runs through the centre of the house, and could also be identified with certainty at the very disturbed eastern termination of the paving. On both sides of this gutter the stalls for the animals had stood between the free-standing posts and the outer wall. In several places their presence could be demonstrated, partly by wear in the paving and partly as dark runnels dug in the gravel subsoil. There were, it seems, 10–12 stalls in the stock quarters, each with room for two animals. Such stall partitions have been identified at various other sites, including those of Skørbæk Hede⁴) and Gørding Hede⁵).

It is possible that the westernmost end of the house was completely divided off from the stock quarters by a party wall, as a foundation trench there extends completely across the house from wall to wall. This circumstance, fortified by the discovery of food remains (mussel shells) and a small amount of pottery, suggests that the west end was a humble dwelling – the stable-boy's room, if we will.

The real dwelling area of the house must be sought in the east end. Along the eastern termination of the stable paving a quantity of carbonised woodwork was identified, presumably fallen down or overturned at the time of the fire, and probably forming the remains of a party wall between the living quarters and the stock area. About one metre east of this party wall a typical Iron Age hearth was found, with a thick clay layer above a stone setting. This presumably belonged to the part of the house which, as mentioned above, extended into an inaccessible area.

Very little pottery was discovered, as could only be expected, as pottery is at home in the living quarters. However, in addition to the occurrence already mentioned in the west end, a number of scattered fragments were found, sufficient to date the building of the house with certainty to the Early Roman Iron Age. One discovery is worthy of remark, that of the broken-off horn from a hollow earthenware "fire-dog", of a type which is otherwise only known from the Vognsbøl site only about one kilometer from Boldesager⁶). In this district several of these broken-off horns have been found, including some in the so-called "rubbish pits" and in a presumed cremation-patch burial. These discoveries of isolated horns may well give rise to speculation, as one of the Vognsbøl dogs was found in a burnt-out house, apparently in use with both horns removed . . .

Thus three houses have been found within a very limited area, distinguished from the normal run by having paved stock quarters. There were certain

differences in the three layouts, both of dwelling and of stock quarters. These differences are not necessarily of any great significance and are only recorded here for purposes of comparison.

The Vognsbøl house (fig. 4) had walls of earth, living quarters in the west and stabling in the east. The paving was here bounded by the roof-posts, and the gutter was merely a trench dug in the earth without a stone lining. Worthy of note was the fine paving at the entrance to the stock quarters on the northern side of the house.

The Kjærsing house (fig. 5) had no demonstrable interior posts. Traces of posts along the outer walls of the house suggest that these were of wattle and daub, as there is also reason to believe in the case of the Boldesager house. A detail of the paving which was not found in the other two stock quarters was a broad and extremely regular stone paving which appeared to separate the stock area behind the gutter from the dwelling quarters. Here too the stabling was in the east end.

The material available is not sufficient to enable the paved stabling to be given a definite place within the scheme of Iron Age discoveries. At the moment the only point which can be made is that the type has not been found elsewhere. Concerning its extension in the Esbjerg area it can as yet only be recorded that of six house sites from the Roman Period three possessed stock paving. More extensive investigations in this area and in South Jutland might well alter this picture, and show that the Esbjerg houses are perhaps no local phenomenon but rather a northernmost extension of trends in Iron Age building customs which came from the south.

Niels Thomsen.

★

NOTER

¹⁾ Kjærsing ligger i Bryndum sogn, Ribe amt. Undersøgelsen fandt sted i årene 1932-35 ved Hans Kjær, Roar Skovmand, P. V. Glob og Gudmund Hatt. Herom ligger beretninger på Nationalmuseet. Om Hans Kjærs gravning se Fra Ribe Amt 1933, s. 3. ²⁾ Fra Ribe Amt 1949, s. 204. ³⁾ Matr. nr. 7 a, Boldesager, Jerne sogn. Esbjerg kommunes jorder. ⁴⁾ Se f. eks. Årb. for nord. Oldkyndighed og Historie 1938, s. 136 og KUML 1951, s. 53. ⁵⁾ Fra Ribe Amt 1951, s. 601.